

КОМЕНТАРІ, РЕЦЕНЗІЇ, ВІДГУКИ

Втілюючи принципи верховенства права:
політико-правовий коментар положень
Рішення Конституційного Суду України
у справі про додержання процедури внесення змін
до Конституції України

В. Речицький

доцент Національної юридичної академії України
імені Ярослава Мудрого, кандидат юридичних наук,
конституційний експерт Харківської правозахисної групи

Коментуючи Рішення Конституційного Суду України від 30 вересня 2010 року № 20-рп/2010, автор розглядає як суто процесуальні, так і матеріальні аспекти скасування політичної реформи 2004 року. У статті міститься абстрактна й предметна полеміка автора з потенційними та наявними критиками зазначеного Рішення, що в ряді випадків змушує вдаватися не лише до право-логічного аналізу, а й до прийомів порівняльного правознавства.

Ключові слова: Конституційний Суд України, контроль, конституційна процедура, судовий процес, тлумачення, політична реформа, конституціоналізм, органічна конституція, верховенство права.

Викладений коментар Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 252 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Закону України «Про внесення змін до Конституції України» від 8 грудня 2004 року № 2222-IV (справа про додержання процедури внесення змін до Конституції України)¹ (далі — Рішення) базується на засадах громадянської та академічної свободи. Перша (стисла) версія цього коментаря² зумовила низку запитань у правозахисників і спричинила юридичну полеміку серед юристів в електронних ЗМІ, тому цей розширений коментар містить додаткові роз'яснення, ілюстрації, уточнені посилання й аргументи.

Насамперед визначимо, чи вийшов у зазначеному Рішенні Конституційний Суд України за межі своїх повноважень? На перший погляд, ні, адже контроль за

¹ Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 252 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Закону України «Про внесення змін до Конституції України» від 8 грудня 2004 р. № 2222-IV (справа про додержання процедури внесення змін до Конституції України) від 30 вересня 2010 року № 20-рп/2010 // Вісник Конституційного Суду України. — 2010. — № 5. — С. 36–46.

² Речицький В. Конституційний процес: оздоровчі процедури // <http://www.pravda.com.ua/articles/2010/10/7/5453140>

процедурою внесення змін до Основного Закону України — це така сама частина його роботи, як і контроль за матеріальним змістом законопроектних конституційних норм. Зокрема, однією із законних підстав для визнання правових актів неконституційними є «порушення встановленої Конституцією України процедури їх розгляду, ухвалення або набрання ними чинності» (стаття 15 Закону України «Про Конституційний Суд України»).

Найпотужнішою гарантією правильності, відповідності вимогам Конституції України юридичних норм є досконало виписана процедура їх ухвалення і набуття ними чинності. За одним із найпопулярніших у політиці визначень справжня демократія — це невизначені результати за умов дотримання цілком визначеної процедури. Ця теза вважається аксіомою в політичній та конституційній науці і практиці.

Належна процедура — це те, що забезпечує потрібні час і умови для інтелектуального аналізу й розважливої оцінки з боку всіх уповноважених на внесення законодавчих змін суб'єктів. Що ж стосується конституційної процедури, то це дещо більше, ніж просто рецептура виготовлення якісних юридичних продуктів. Порушення правил належної процедури в конституційному праві іноді призводить до деформацій у волевиявленні такого широкомасштабного суб'єкта правовідносин, як народ. Слід звернути увагу й на те, що порушення конституційної процедури внесення змін до Основного Закону України означає на практиці ігнорування імперативних та диспозитивних норм його розділу XIII, який може змінюватися Верховною Радою України лише в разі підтвердження результатів цієї спроби на всеукраїнському референдумі. У сутю юридичному сенсі це означає, що всі процедурні аспекти конституційної законотворчості мають той самий, максимально жорсткий ступінь юридичного захисту, що й визначення основ конституційного ладу України. Інакше кажучи, щоб змінити процедуральні правила внесення змін до Конституції України, потрібно одержати схвалення законодавчих новел на всеукраїнському референдумі (стаття 156 Конституції України).

Чи було порушено належну конституційну процедуру внесення змін до Основного Закону України в грудні 2004 року — запитання риторичне, бо всі, хто цікавиться конституційною практикою в Україні, знають, що було¹. Конституційний Суд України послався на два якісно різні типи порушень процедурного характеру, проте насправді їх було більше.

По-перше, граматично і стилістично змінені редакції проектних конституційних норм не були передані на експертизу до Конституційного Суду України.

¹ Див. докладніше: *Колісник В.* Процесуально-процедурні аспекти проведення конституційної реформи // Конституційна реформа: експертний аналіз. — Х., 2004. — С. 63–72; *Футей Б.* Коментар з приводу спроб внесення змін до Конституції України // Конституційна реформа: експертний аналіз. — Х., 2004. — С. 42–45; *Речицький В.* Меморандум Харківської правозахисної групи з приводу загрози політичної реформи в Україні // Критика. — 2005. — № 9 (95). — С. 3–4; *Речицький В., Захаров Є., Рапп І., Северин О.* Відкритий лист Харківської правозахисної групи з приводу загрози політичної реформи // Критика. — 2005. — № 9 (95). — С. 3; *Речицький В., Захаров Є.* Відповідь на лист В. Чемериса з приводу загрози політичної реформи в Україні // Права людини. — 2005. — № 26 (390). — С. 4; *Речицький В.* Меморандум Харківської правозахисної групи з приводу загрози політичної реформи в Україні (додаток до відкритого листа ХПГ від 27 вересня 2005 р.) // Львівська газета. — 2005. — № 176 (742). — 30 верес.

Наші опоненти можуть сказати, що не перевірені Конституційним Судом України поправки були редакційними, а тому не принциповими. Але навіть якщо парламент дозволить собі замінити лише одне юридичне поняття його синонімом, то в результаті зміст норми зміниться, адже абсолютних синонімів, як відомо, не існує. Крім того, є правила синтаксису й граматики, порушення яких призводить до лексичного хаосу у сфері права.

Годі й говорити про можливі наслідки подібного коригування, що впливають з принципу так званої ансамблевої дії Основного Закону. Він виявляється в тому, що вся сукупність конституційних норм нагадує симфонічний оркестр, де кожен з інструментів виконує окрему партію. Можна замінити валторну на фагот, але результат вплине на характер усієї партитури.

По-друге, за зміни до Конституції України у 2004 році голосували разом із законопроектними нормами ординарного рівня.

По-третє, що оминув у своєму Рішенні Конституційний Суд України, ці зміни було внесено в умовах фактично надзвичайного стану. Адже на той час в Україні ще залишалися вкрай розбурханими політичні й особисті пристрасті, авторитет чинного тоді Президента України Л. Кучми був радикально підірваний. Відбувалося стихійне блокування натовпом державних будівель і транспорту, центральну вулицю міста Києва — Хрещатик охопила мітингова стихія. Очевидно, що подібний *modus vivendi* вважався б несприятливим для ухвалення змін до Основного Закону будь-якої країни. Фахівцям відоме класичне рішення Верховного Суду США у справі «Хлопці зі Скоттсборо проти штату Алабама» (1932 рік), що скасувало забезпечений доказами обвинувальний вирок суду, зокрема й через те, що «...судовий процес від самого початку й до кінця відбувався в напруженій, ворожій і збудженій атмосфері» міста, мешканці якого масово «були налаштовані вкрай ворожо [до підсудних]»¹.

Отже, не випадково частина друга статті 157 Основного Закону України містить положення про те, що Конституція України не може бути змінена в умовах воєнного або надзвичайного стану. Хтось може зауважити, що надзвичайний стан в Україні формально-юридично не було оголошено. Це так, але усі знають, що ізольований у приміській резиденції президент Л. Кучма просто фізично не міг цього зробити. Політична криза зайшла надто далеко, запобіжні юридичні механізми не спрацювали, а тому запроваджувати надзвичайний стан було вже пізно. В Україні відбувалася помаранчева (типологічно — оксамитова) революція — правдиве демократичне повстання, яке Голова Верховної Ради В. Литвин принагідно оцінив як можливий пролог до громадянської війни. Парламентська влада у грудні 2004 року побоювалася людських мас, які, до речі, перед тим усе-таки спробували захопити головну будівлю Верховної Ради України.

Крім того, без тлумачення Конституційного Суду України ми достеменно не знаємо, що має на меті процитована вище зі статті 157 Основного Закону України заборона: чи йдеться в ній про фактичний надзвичайний стан (це стосується будь-якої революції), чи тільки про той стан, що формально був оголошений Президентом України і підтриманий Верховною Радою України. Якщо пра-

¹ Громадянські права. Рішення Верховного Суду США. XX століття. — К., 2005. — С. 93–94.

вильним вважати друге, тоді формальне оголошення надзвичайного стану тиранічним главою держави могло б легко зірвати ухвалення або внесення змін до будь-якого Основного Закону.

Таким чином, гіпотетично вузьке тлумачення статті 157 Конституції України (надзвичайний стан виключно як наслідок указу Президента України) не є самоочевидним. Невипадково такий пристрасний критик Рішення, як экс-Прем'єр-міністр України Ю. Тимошенко, назвала в грудні 2004 року голосування депутатів від «Нашої України» за політичну реформу зрадою революційної справи. Засвідчену ж електронікою відсутність голосу «за» народного депутата України та кандидата у Президенти України В. Ющенко вона пояснювала своїм особистим позитивним впливом на нього.

Ще більш неприйнятним в юридичному сенсі слід вважати «пакетне» голосування конституційних змін разом із поправками до виборчого закону. У Рішенні Конституційний Суд України стримано зазначає: «Однчасне прийняття самостійних правових актів, предмет регулювання яких та визначені у статтях 91, 155 Конституції України процедури їх розгляду і ухвалення є різними, свідчить про порушення Верховною Радою України частини другої статті 19 Конституції України...» Насправді ж пакетне голосування призвело не просто до порушення юридичної техніки, а до неприпустимого з погляду правової логіки реверсу в нормативному керуванні — стану, коли доля норм нижчого (ординарного) рівня (зміни до Закону «Про вибори Президента України») безпосередньо впливала на долю норм вищого (конституційного) рівня, якими на той час в Україні визначалася (*sic*) нова форма правління.

Крім того, слід підкреслити й ту обставину, що з юридичної точки зору пакетне голосування виглядає не тільки й не стільки одночасним (позиція Конституційного Суду України), скільки сумарним. Адже пакет зазвичай складається з різних законопроектів, за які голосують одним волевиявленням, спільним стосовно всіх законопроектів. Уявімо ситуацію: першим законопроектом із пакета передбачається уп'ятеро збільшити зарплату народних обранців, другим — змінити конституційну форму правління. Хто після цього сумніватиметься в успіху політичної реформи?

Миритися з подібним підходом означає вважати (подібно до Н. Макіавеллі, В. Леніна та Й. Сталіна), що благородна мета виправдовує будь-які засоби її досягнення. Але ж насправді моральним і єдино виправданим є протилежне: не можна досягти благородних намірів ницими способами чи інструментами. Професор Каліфорнійського університету В. Лефевр у своїй відомій книзі «Алгебра совісті» писав, що антигуманний лозунг «мета виправдовує засоби» є типово більшовицько-радянським. Навпаки, в суспільствах західного типу панує протилежне переконання, що значною мірою і пояснює їх етичну привабливість і силу. Як свідчить соціологічне дослідження, на яке посилається В. Лефевр, «радянські люди позитивно оцінюють висловлювання, які віддзеркалюють моральний компроміс; американці оцінюють їх негативно»¹. Як бачимо, висновки В. Лефевра й досі актуальні.

¹ Лефевр В. Алгебра совести. — М., 2003. — С. 14–141, 143, 154, 223.

Крім того, ще під час навчання майбутнім юристам доводиться засвоювати класичне правило: при проведенні референдумів забороняється ставити перед парою клітинок-відповідей «так» і «ні» більше одного запитання. Тобто на кожне запитання референдуму його потенційний учасник має відповідати окремо. Як зазначається в частині другій статті 36 Закону України «Про всеукраїнський та місцеві референдуми», «у разі винесення на референдум двох або кількох питань, для кожного з цих питань (виділено мною. — Авт.) встановлюється окремий бюлетень».

У своєму недавньому коментарі в «Kyiv Post» секретар Венеціанської комісії пан Т. Маркет заявив: «Венеціанська комісія не вважала Конституцію 2004 року недемократичною» і «...було несподівано дізнатись, що було визнано недійсною Конституцію, яка діяла шість років (ї застосовувалася самим Конституційним Судом)»¹. Але ж у цьому випадку Конституційний Суд України не вважав зміст Закону № 2222-IV від 8 грудня 2004 року «недемократичним» чи взагалі таким, що заслуговує на критику. Крім того, пан Т. Маркет, можливо, не враховує тієї обставини, що Конституційний Суд України, на відміну від судів у країнах англосаксонської правової системи, не має повноважень офіційно тлумачити Основний Закон у всіх тих випадках, коли це виглядає необхідним або корисним. Це схоже на парадокс, але Конституційний Суд України може бути найгіршою думки про конституційну норму, але мусить коритися їй доти, поки не знайдеться відповідний суб'єкт права на конституційне подання, який офіційно поставить цю норму під сумнів.

Варто також підкреслити, що хоча Венеціанська комісія, за свідченням пана Т. Маркета, не вважала зміни до Конституції України у 2004 році «недемократичними», вона жодним чином не виправдовувала і не вітала їх. Зокрема, у своєму загальному «Висновку щодо трьох проектів законів про внесення змін до Конституції України» від 13 грудня 2003 року Венеціанська комісія змушена була констатувати: «Комісія визнає і вітає зусилля України реформувати систему управління у спосіб наближення України до європейських стандартів демократії. Точні рішення, обрані у різних проектах, здається, не досягають тієї цілі і вводять інші зміни до Конституції, які виявляються кроком назад (виділено мною. — Авт.)»². Тож виглядає так, що тоді Венеціанська комісія мала б вважати скасування політичної реформи 2004 року в Україні кроком у правильному напрямі.

У світовій мережі Інтернет, у наукових журналах і ЗМІ активно дискутується питання, чи не повинні у зв'язку зі скасуванням Конституційним Судом України конституційних змін 2004 року бути проведені дострокові вибори Президента України і Верховної Ради України, оскільки народ обирає ці органи з іншим, ніж це передбачається редакцією Конституції України від 28 червня 1996 року, обсягом повноважень? Народ дійсно обирає конкретних осіб на посаду народного депутата чи президента, але за нормальних обставин не визначає одночасно їх

¹ Венеціанська комісія: Конституція 2004 року — демократична // <http://www.kyivpost.com/ua/news/politics/detail/84672/#ixzz1479t3imU>

² Цит.: Венеціанська комісія: Висновок щодо трьох проектів законів про внесення змін до Конституції України // Конституційна реформа: експертний аналіз. — Х., 2004. — С. 41.

повноважень у цій якості. Визначення компетенції Верховної Ради України і повноважень Президента України є традиційною прерогативою Основного Закону України, який стоїть вище поточного народного волевиявлення чи бажання окремих політичних сил. Народ-суверен може врешті-решт змінити свою конституцію, але поки вона є чинною, він мусить коритися їй так само, як і державний апарат, держава в цілому. Як писав свого часу П.-А. Гольбах, конституція — це вуздечка для керманичів і народів; вона є вищим регулятором стосовно суспільства в цілому. На жаль, в Україні не всі юристи і політики розуміють, що органічна конституція є обмежувачем як представницької, так і прямої (безпосередньої) влади народу¹.

У наукових джерелах такий тип політико-правових відносин (органічної Конституції) переконливо описано у працях Ф. фон Гаєка («Конституція свободи», «Право, законодавство і свобода»), Дж. Ролза («Теорія справедливості», «Політичний лібералізм»), Р. Дворкіна («Імперія права», «Закон свободи»), Р. Нозіка («Анархія, держава та утопія»), Б. Таманаги («Верховенство права») та інших. Правова, абстрактна влада органічних конституцій внаслідок своєї більшої продуманості стосовно живої (політичної) влади є домінуючою. Ця влада виступає у формі засад, принципів, прав і основоположних свобод, а також правил функціонування (через співвідношення компетенцій) усіх складових державного механізму. Подібне уявлення про Основний Закон є типовим для сучасного конституціоналізму, який справедливо ототожнюється на Заході з верховенством права.

Для запобігання конфліктам у державно-правовій сфері перевибори державних структур у випадку раптової зміни їх компетенції дійсно можуть стати оптимальним способом виходу з кризової ситуації. Більше того, як зазначає Ю. Барабаш, «рано чи пізно, але протистояння між вищими владними інституціями в умовах змішаної форми правління дає про себе знати, і причиною цього є не стільки недосконалість конституційних формулювань... скільки намагання реалізувати власні політичні програми та плани особами, що обіймають вищі посади в країні». Таке протистояння ще більше загострюється, коли конституційний статус вищих державних інституцій змінюється внаслідок реформи. Тому, як правильно підкреслює зазначений автор, «за будь-яких змін конституційної моделі організації державної влади всі представницькі інституції, яких стосуються ці зміни, доцільно переобирати»².

Що ж стосується України, то тут дострокові вибори після прийняття Рішення можуть мати місце лише за умови добровільної відставки Президента України і саморозпуску Верховної Ради України. Адже чинна Конституція і закони України не містять імперативів щодо дострокових виборів, про що й заявив 1 жовтня 2010 року Голова Верховної Ради України В. Литвин.

¹ Див., наприклад: *Сліденко І.* Конституція України: проблеми реалізації та шляхи вдосконалення в контексті трансформаційного переходу до демократії // Юридичний журнал. — 2008. — № 10 // <http://www.justinian.com.ua/article.php?id=3038>

² *Барабаш Ю.* Державно-правові конфлікти в теорії та практиці конституційного права. — Х., 2008. — С. 31, 33; *Барабаш Ю.* Дострокові вибори як засіб врегулювання державно-правових конфліктів // Право України. — 2007. — № 11. — С. 126–130.

Отже, виходом із такої ситуації може бути переобрання парламенту і Президента України, але це не є обов'язковим.

Разом з тим, знаючи вітчизняні реалії, важко повірити в те, що український електорат, за винятком, можливо, 2–5 відсотків його активної частини, справді обізнаний у питаннях трансформацій конституційного статусу парламенту й глави Української держави. Більшість громадян України не пов'язує легітимність чинного парламенту і Президента України із необхідністю їх переобрання.

Українські автори висловлюють думку, що після прийняття Рішення більше не існує легітимної влади. Це очевидне перебільшення. Скасування політреформи 2004 року відбулося з моменту оголошення Рішення, яке не має зворотної сили. Тобто всі органи і посадові особи державної влади, місцевого самоврядування повинні просто залишатися на своїх посадах, якщо посади збереглися. При цьому в окремих посадових осіб і державних органів змінився обсяг повноважень, але це суттєво не впливає на їх демократичну виправданість, легітимність. Виборами народ, як уже зазначалося вище, підпорядковує своїх кандидатів Основному Закону, який є актом вищої юридичної сили того самого народу. Почасти саме тому в Україні, як і в більшості цивілізованих країн світу, не визнають імперативного мандата. Легітимність живої політичної влади справді існує, але існує також і висхідна (первісна) легітимність абстрактної влади конституцій. Простіше кажучи, на визначення обсягу компетенції державних органів, так само, як і на визначення повноважень президента або іншої вищої посадової особи, в демократичній країні народ надає свою згоду раніше. В українському випадку це відбулося в день, точніше, в ніч першого первісного ухвалення Конституції України 28 червня 1996 року.

Все це означає, що зв'язок між народною волею і компетенцією Президента й парламенту України здійснюється не на тактичному (вибори), а на стратегічному (ухвалення Основного Закону) рівні. Тобто саме по собі обрання конкретних осіб на посади безпосередньо не впливає і не повинно впливати на обсяг їхніх повноважень. Зміна обсягу конституційних повноважень за нормальних обставин не має позначатися на конкретних політичних долях, адже у цьому випадку йдеться про різні канали політичного волевиявлення народу. Такі канали є автономними і безпосередньо не перетинаються. Звичайно, при цьому варто брати до уваги й аргументи політичної доцільності, про що пише Ю. Барабаш. З іншого боку, далеко не всі «прогалини» конституційного регулювання є свідченням правового недбальства. Подібно до існування економічних циклів, існують також органічні політичні цикли (ритми), нормативні національні коди країн тощо. «Мовчання» Основного Закону може бути результатом акумуляції тривалого політичного досвіду, який не відразу і не всім впадає у вічі.

Чи загрожує скасування політичної реформи посиленням тоталітарних тенденцій в Україні за версією Ю. Тимошенко? Не викликає сумніву, що опозиція має стояти на сторожі свободи і демократії в суспільстві та попереджати про можливі небезпеки. Проте нині виглядає так, що Рішення не стільки провокує тоталітаризм, скільки болісно ятрить душі політичних суперників чинної влади. Те, що досить невдало й непослідовно прагнув зробити В. Ющенко, парадоксальним чином здійснила політична сила його основного опонента. Крім того, проект

закону про внесення змін до Конституції України від БЮТ, розміщений «Дзеркалом тижня» 5 червня 2009 року в Інтернеті, свідчить про те, що загрозу конституціоналізму в Україні становить не стільки конкретний лідер або партія, скільки молода українська демократія в цілому. Адже конституційний проект від БЮТ не тільки не обмежував, а й радикально підсилював владу держaparату в країні¹. Відверто недосконалим (хоча і в іншому сенсі) виявився також проект змін до Конституції України (вересень 2009 року) від В. Ющенка.

Втім, якщо відволіктися від моментів особистого протистояння, можна побачити, що кожна влада, обрана народом у незалежній Україні, діяла *de facto* за моделлю, яка була ближчою до Конституції 1996 року, ніж до задуму, втіленого в українську політичну реформу. Своїм Рішенням Конституційний Суд України лише наблизив формальну Конституцію України до її більш органічного, адекватного стану. Насправді українській політиці вже двадцять років бракує не стільки рафінованого парламентаризму, скільки елементарної моральності, пристойного рівня загальної освіченості й політичної культури. Саме з позицій елементарної логіки, «арифметики» конституціоналізму модель Основного Закону зразка 1996 року є суттєво кращою за модель зразка 2004 року.

Оскільки українська демократія є досить наївною і простою, головною загрозою для неї залишається популізм, слабкість політичної культури і вузькість пропозицій на політичному ринку. Тому так важливо знати, чи зупиниться Президент України В. Янукович на досягнутому. Якщо так, то поновлення чинності Конституції України 1996 року слід вважати лише паліативом. Волелюбна й демократична Україна варта суттєво кращого Основного Закону, тому конституційний процес в Україні має тривати й надалі². Так чи інакше, але головним у політичному протистоянні залишається не стільки розподіл владних повноважень, скільки питання, чи зможе Конституція України позбутися порожньої риторики та інфантилізму, чи буде готова вона стати гарантом свободи громадянського суспільства, чи вдасться їй послужити стимулом творчості й водночас обмежувачем прерогатив бюрократичної влади.

Представники юридичної спільноти гадають, чи мав право Конституційний Суд України (і на яких підставах) відкривати провадження у справі щодо політичної реформи після своєї відмови у 2008 році аналізувати зміст Закону України «Про внесення змін до Конституції України» від 8 грудня 2004 року, яким ця реформа була запроваджена? На це можна відповісти хіба що так: конституційні (верховні) суди різних країн не раз ухвалювали рішення, якими суттєво змінювали свої попередні правові позиції. Наприклад, Верховний Суд США рішеннями з приводу захисту громадянських прав у XX столітті неодноразово скасовував власні ж рішення щодо цього питання, прийняті у попередньому столітті. В ос-

¹ Див. докладніше: Речицький В. Юридичний коментар до «Порівняльної таблиці змін до Конституції України, підготовленої Блоком Юлії Тимошенко» // Конституційний процес в Україні (2005–2008). — Х., 2009. — С. 300–316.

² Вражаючим прикладом сучасного конституційного лицемірства в Україні є співвідношення змісту частини першої статті 3 Конституції України («Людина, її життя і здоров'я... визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю») і випадків смерті дітей із незаможних родин, які не дочекалися від українського держбюджету оплати необхідного для них закордонного лікування.

танніх було допущено відверто сегрегаційні підходи у визначенні правового статусу певних категорій населення Сполучених Штатів. Тобто Верховний Суд у різний час по-різному розумів (і тлумачив) одні й ті самі норми федерального закону. Просто рівність у XIX столітті розуміли вужче.

Іноді президенти тих чи інших країн намагаються призначати на вищі вакансії суддів з апіорі відомими їм ідеологічними поглядами. Подібні прецеденти трапляються при спробах змінити правову позицію верховного або конституційного суду щодо питань вживання алкоголю чи наркотиків, прийнятності або неприйнятності евтаназії чи виправдання абортів. Стосовно США подібний досвід детально проаналізував у своїх публікаціях Р. Дворкін.

Крім того, українська ситуація суттєво відрізняється від тієї, що її окреслено в деяких ЗМІ як морально-етичну проблему. Дійсно, Конституційний Суд України не має права піддавати сумніву зміст матеріальних норм чинного Основного Закону, бо позиціонується в юридичному просторі не над, а під Конституцією України, частиною якої у 2004 році стала, за презумпцією, політична реформа. Проте в Рішенні Конституційний Суд України жодним чином не висловив свого ставлення до матеріального змісту Закону України № 2222-IV як такого. Його висновок стосується лише способу приєднання змін (вилучень, доповнень) до «тексту» Основного Закону. І фактично, і формально-юридично Суд визнав порочною процедуру легітимації, а не якість матеріалу, з якого було виготовлено «правовий імплантант».

Звісно, емоційно можна зрозуміти тих, хто стверджує, що Конституційний Суд України протягом шести років поспіль виходив у своїх рішеннях з презумпції чинності політичної реформи, а потім виявилось, що він ухвалював ці рішення ніби нещиро. Але така вже доля конституційного суду — сумніватися і заперечувати лише тоді, коли цього вимагають інші суб'єкти та ще й у юридично бездоганній формі. Особисто автор вважає, що якби якийсь із передбачених статтею 41 Закону «Про Конституційний Суд України» суб'єктів права на конституційне подання вчасно звернувся до Конституційного Суду України за офіційним тлумачення розділу XIII Основного Закону України, а саме, чи допускається голосування змін до національної Конституції у пакеті з будь-яким ординарним законом, то політичну реформу було б скасовано раніше. Не секрет, що українські правозахисники намагалися звернути увагу народних депутатів України на цю проблему, але щоразу зазнавали невдачі через брак волі й фракційне «політиканство» народних обранців.

Ще одним відкритим запитанням, виходячи з реакції дослідників і ЗМІ, залишається таке: чи мав право Конституційний Суд України з огляду на його повноваження у своєму Рішенні поновлювати дію Конституції України 1996 року? На нашу думку, у цьому разі ми маємо справу з не зовсім коректно сформульованою проблемою. Адже Конституційний Суд України у Рішенні не поновив дію Конституції 1996 року, а проголосив спосіб її реформування юридично нечинним.

Якщо впровадження конституційних новел у контексті політичної реформи 8 грудня 2004 року здійснювалося в одне парламентське голосування і одночасно зі скасуванням відповідної низки норм Конституції України 1996 року, то так само одним рішенням й одночасно відбулося відродження первісного

конституційного тексту. Оскільки спроба внесення змін до Конституції України була визнана неконституційною, попередні норми мають автоматично продовжувати функціонувати.

Таким чином, скасування Конституційним Судом України у Рішенні політичної реформи 2004 року відповідає засадам верховенства права, а тому немає перешкод для практичної реалізації Конституції України в редакції від 28 червня 1996 року.

Речицкий В. В. Внедряя принципы верховенства права: политико-правовой комментарий Решения Конституционного Суда Украины по делу о соблюдении процедуры внесения изменений в Конституцию Украины. Комментируя Решение Конституционного Суда Украины от 30 сентября 2010 года № 20-рп/2010, автор рассматривает как сугубо процессуальные, так и материальные аспекты отмены политической реформы 2004 года. Статья включает абстрактную и предметную полемику автора с потенциальными и явными критиками данного Решения, что в ряде случаев заставляет прибегать не только к право-логическому анализу, но и к приемам сравнительного правоведения.

Ключевые слова: Конституционный Суд Украины, контроль, конституционная процедура, судебный процесс, толкование, политическая реформа, конституционализм, органическая конституция, верховенство права.

Rechytskyi V. Implementing the rule of law principles: political and legal commentary of the Decision of the Constitutional Court of Ukraine in the case on observance of the procedure of introducing amendments to the Constitution of Ukraine. Commenting the Decision of the Constitutional Court of Ukraine № 20-rp/2010 dated September 30, 2010 the author considers both purely procedural as well as material aspects of the cancellation of the 2004 political reform. The article comprises the author's abstract and concrete polemics with potential and explicit critics of the Decision which makes him resort not only to legal and logical analysis but also to comparative law.

Key words: the Constitutional Court of Ukraine, control, constitutional procedure, court trial, interpretation, political reform, constitutionalism, organic constitution, rule of law.